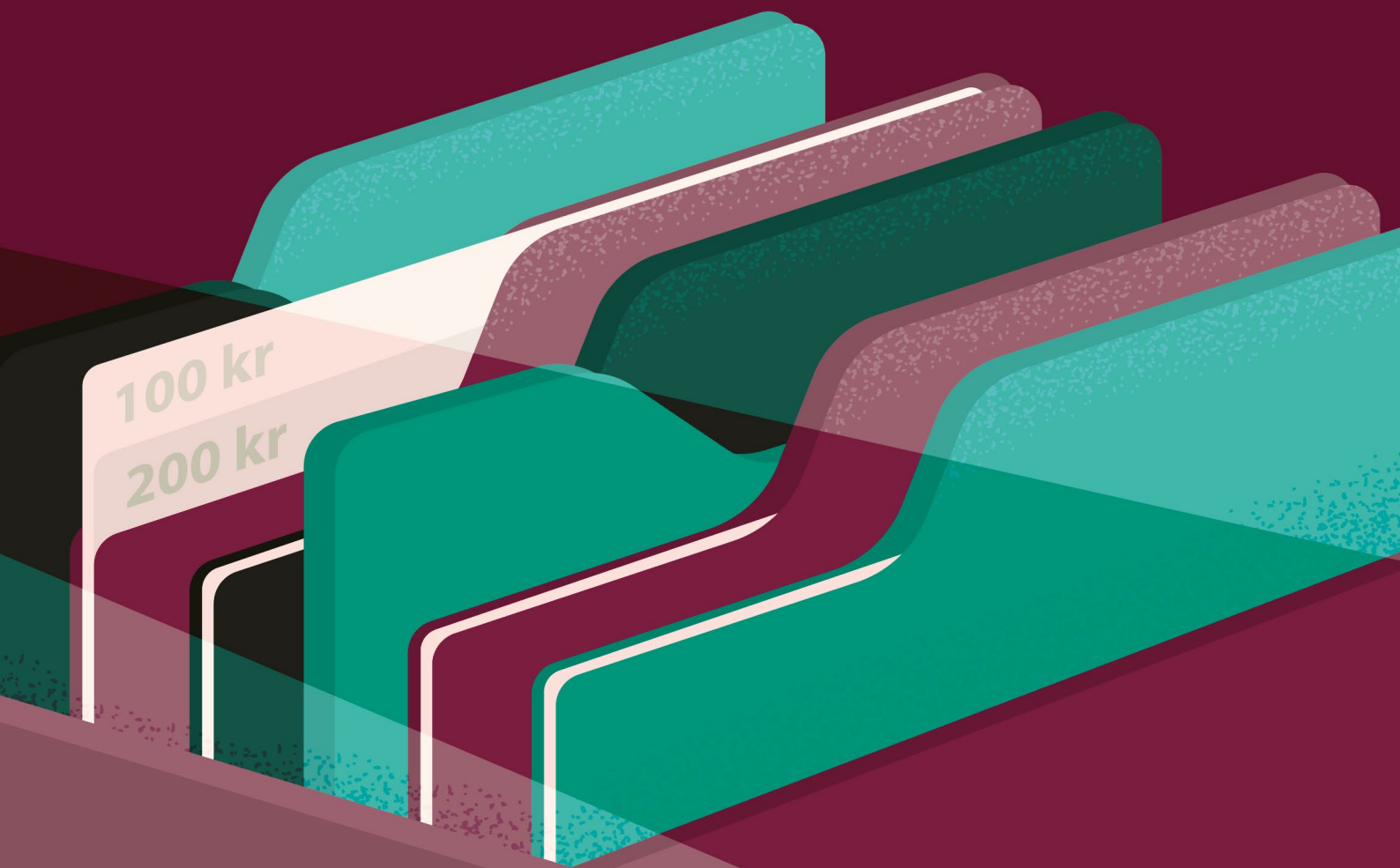


# Arkiven och pengarna

Ett kunskapsunderlag om den  
privata arkivsektorns finansiering



Svenska  
Arkivförbundet

## Om publikationen

Arkiven och pengarna: Ett kunskapsunderlag om den privata arkivsektorns finansiering

ISBN 978-91-990037-4-0 (tryck)

ISBN 978-91-990037-5-7 (pdf)

Svenska Arkivförbundet, januari 2026

info@arkivforbundet.se

www.arkivforbundet.se

Text: Amanda Vesterlund, Svenska Arkivförbundet

Formgivning: Emil Sälder

Omslag och illustrationer: Anton Jäderblom, Vium Företagen AB



Detta verk är tillgängligt under licensen **Creative Commons Erkännande Inga bearbetningar**. Licensen ger rätt att sprida verket både kommersiell och ickekommersiell, men det är inte tillåtet att verket bearbetas. I samband med användning eller spridning av verket ska upphovsmannen också anges.

# Svenska Arkivförbundet

# Innehåll

Förord .....	4
Vad menar vi med "arkiv"? .....	5
Det svenska arkivlandskapet .....	6
Ett uppdrag för framtiden .....	7
Arkivens växande roll .....	8
Ägarlösa arkiv är ett gemensamt ansvar .....	9
Digitalisering – en investering, inte en besparing	10
Finansiering: ansvar och möjligheter .....	11
Från oordning till insikt .....	12
Att säkra kunskap är att stärka samhället .....	13
Sammanfattning .....	14

# Förord

Den privata, kallad den enskilda, arkivsektorn är en tyst samhällsbyggare. I arkivens hyllor och databaser bevaras berättelser från civilsamhället, näringslivet och privatpersoner – röster som annars riskerar att gå förlorade. Det handlar om föreningsprotokoll, företagsdokument, personliga brev, fotografier och digitala filer som tillsammans utgör ett unikt kulturarv. Ett kulturarv som inte bara speglar historien, utan också ger framtidens forskare, medborgare och beslutsfattare möjlighet att förstå hur samhället har utvecklats.

Denna rapport är ett kunskapsunderlag för dig som är beslutsfattare, finansiär eller arbetar med kulturpolitik. Den förklarar vad arkiv är, varför de spelar en avgörande roll för demokratin, forskningen och kulturarvet – och hur en hållbar finansiering är en investering i framtiden, inte en kostnad.

## **Amanda Vesterlund**

Generalsekreterare

Svenska Arkivförbundet



# Vad menar vi med "arkiv"?

Ordet arkiv används ofta, men betyder olika saker beroende på sammanhang.

Ett **arkivbestånd** är en samling dokument från en viss person, organisation eller verksamhet. Det kan vara allt från ett företags årsredovisningar till en förenings mötesprotokoll eller en privatpersons brevväxling. Dessa bestånd är ofta unika och oersättliga och utgör viktiga källor för forskning, utbildning och kulturförståelse.

En **arkivlokal** är den fysiska plats där arkivmaterialet förvaras. Det kan vara ett klimatstyrkt magasin, ett digitalt serverrum. Lokalerna måste uppfylla höga krav på säkerhet, tillgänglighet och bevarandemiljö – vilket innebär kostnader för både drift och underhåll.

En **arkivfunktion** är den organisatoriska enhet inom en verksamhet som ansvarar för att dokumentation hanteras, bevaras och görs tillgänglig. Det kan vara ett kommunalt arkiv, ett företags informationsavdelning eller en ideell förenings arkivansvariga. Funktionen är avgörande för att information inte ska gå förlorad i vardagens flöde.

Slutligen är en **arkivbevarare** en aktör som tar emot och bevarar arkiv från andra. Det kan exempelvis vara ett länsarkiv, ett museum eller en stiftelse. Arkivbevararen har ett långsiktigt ansvar för att materialet ordnas, förtecknas, digitaliseras och görs tillgängligt – utan att själv ha skapat innehållet.

# Det svenska arkivlandskapet

Sverige har ett arkivväsende som består av tre huvudsakliga sektorer: den statliga, den kommunala och den enskilda. Tillsammans utgör de ett ekosystem för bevarandet av vårt gemensamma minne – men de har olika förutsättningar, ansvar och lagstiftning.

Den **statliga sektorn** omfattar myndigheter och regleras av Arkivlagen (1990:782). Här är Riksarkivet arkivmyndighet med ansvar för tillsyn, utveckling och bevarande på nationell nivå. Statliga arkiv har ansvar för att bevara och tillgängliggöra dokumentation av nationell förvaltning, lagstiftning och myndighetsutövning och fungerar som en central resurs för forskning, rättssäkerhet och demokratisk insyn.

Den **kommunala sektorn** inkluderar kommuner och regioner, som också omfattas av Arkivlagen. Här är det respektive kommun- eller regionstyrelse som fungerar som arkivmyndighet. Kommunala arkiv har ansvar för att dokumentera lokal förvaltning, beslut och verksamhet och är ofta nära medborgarna i sin funktion.

Den **enskilda sektorn** består av arkiv från civilsamhället, näringslivet och privatpersoner. Denna sektor omfattas inte av Arkivlagen, vilket innebär att det inte finns något offentligt ansvar för att materialet bevaras. Trots detta spelar den enskilda sektorn en avgörande roll i att dokumentera det som inte ryms inom myndigheternas ramar: föreningslivets organisering, företagens utveckling, människors vardag och idéer.

Den enskilda sektorn är ofta den mest dynamiska och mångfacetterade delen av arkivlandskapet. Här finns berättelser som kompletterar den offentliga dokumentationen och ger en bredare bild av samhället.

# Ett uppdrag för framtiden

Arkivverksamhet är inte ett tillfälligt projekt – det är ett löfte till framtiden. När ett arkivbestånd tas emot för bevarande, är det med ambitionen att materialet ska finnas tillgängligt för kommande generationer. Det handlar om att skapa kontinuitet i det kollektiva minnet, att möjliggöra framtida forskning, rättssäkerhet och kulturförståelse. Arkiv är en infrastruktur för demokrati, bildning och innovation.

Det långsiktiga uppdraget står dock i kontrast till den kortsiktiga finansiering som många enskilda arkivverksamheter är hänvisade till. Projektmedel, årliga bidragsansökningar och osäker extern finansiering gör att planeringshorisonten ofta är begränsad till ett budgetår trots att uppdraget sträcker sig över sekler.

**"Det är motsägelsefullt att man arbetar med något som ska bevaras för all framtid, men måste jobba med så dålig långsiktighet."**

**— Arkivchef, Länsarkiv med fokus på civilsamhället**

Obalansen mellan långsiktiga behov och kortsiktig finansiering försvårar kompetensförsörjning, teknikinvesteringar och hållbara strukturer, vilket hotar arkivens samhällsroll. Samtidigt visar sektorn framtidstro genom strategier som samverkan, digitalisering, kompetensutveckling och metodförnyelse. Det är ett tydligt tecken på ansvarstagande, men med behov av bättre förutsättningar för att lyckas.

# Arkivens växande roll

Enskilda arkivbevarare har ett tydligt uppdrag: att samla in, bevara och tillgängliggöra det civila samhällets, näringslivets och privatpersoners minnen och berättelser.<sup>1</sup> Detta uppdrag är inte statiskt utan växer i takt med medlemmar och kunders behov, samhällets förändringar, digitaliseringens möjligheter och ökade krav på tillgänglighet, transparens och forskningsstöd. När arkivverksamhet bedrivs med kvalitet och framgång, leder det oundvikligen till ökade volymer, fler användare och därmed högre kostnader.

**Ett lyckat projekt leder ju ofta till fler arkiv och fler forskare – vilket innebär mer jobb och större kostnader. Ett lyckat projekt blir på så vis ett dåligt projekt för verksamheten.**

**— Ordförande, Länsarkiv med fokus på näringslivet**

Detta citat fångar en central paradox. När arkiven lyckas med sitt uppdrag att samla in, bevara och tillgängliggöra, skapas samtidigt ett större förvaltningsansvar. Det kräver mer personal, bättre system, större lokaler och resurser för digitalisering och tillgängliggörande.

Arkivens växande roll visar att de är relevanta, efterfrågade och samhällsbärande. De används av forskare, skolor, journalister, myndigheter och medborgare. De bidrar till kunskapsutveckling, rättssäkerhet och kulturförståelse. För att möta denna utveckling krävs en finansieringsmodell som belönar framgång. Det offentliga bör se arkivens tillväxt som en investering i samhällsutveckling.

<sup>1</sup> Offentliga arkivbevarares uppdrag är att stötta arkivbildarens skyldighet att uppfylla lagkrav om att allmän handling ska bevaras.

# Ägarlösa arkiv är ett gemensamt

En särskild utmaning inom den enskilda arkivsektorn är hanteringen av så kallade ägarlösa arkivbestånd, arkivbestånd som saknar en aktör som har det ekonomiska ansvaret. Det kan röra sig om arkiv från föreningar som har avvecklats, företag som gått i konkurs eller privatpersoner som avlidit utan efterlevande med ansvar för deras dokumentation.

Dessa arkiv är ofta ovärderliga för forskning, utbildning och kulturarv. Men eftersom de saknar en aktiv arkivbildare, finns det ingen naturlig finansiär. Det ekonomiska ansvaret faller därför ofta på arkivbevararen själv, som i sin tur är beroende av osäker extern finansiering eller ideella insatser.



**Man känner sig som en kulturarvsmördare när man säger nej till att bevara ett arkivbestånd på grund av bristande ekonomi.**

**— Verksamhetsledare, Arkivinstitution med nationellt uppdrag**

Detta citat illustrerar den etiska och professionella konflikt som arkivbevarare kan ställs inför. Att tvingas tacka nej till ett arkivbestånd, trots att man vet att materialet riskerar att gå förlorat, är en tung börda och ett samhällsproblem.

# Digitalisering – en investering, inte en besparing

Digitalisering är en central del av dagens och framtidens arkivverksamhet. Genom att omvandla fysiskt material till digitala format kan arkiv göras mer tillgängliga, säkras mot förlust och användas av fler oavsett geografisk plats eller fysisk förmåga.

Men digitalisering är inte en kostnadsbesparing. Tvärtom innebär det att man vårdar två samlingar samtidigt: den analoga och den digitala. Den digitala versionen kräver lagring, säkerhetskopiering, systemunderhåll och teknisk kompetens. Samtidigt måste originalmaterialet fortsatt förvaras och skyddas enligt bevarandekrav.



**”Digitalisering innebär ju vård av två samlingar. Ja, om vi inte ska elda upp de analoga samlingarna...”**

**— Arkivarbetare**

För att digitalisering ska vara hållbar krävs hög kvalitet - både tekniskt och organisatoriskt. Det handlar om högupplösta filer, strukturerade metadata och rutiner för framtida migrering till nya filformat. Det kräver investeringar i teknik, kompetens och långsiktig planering.

Arkivsektorn har redan tagit stora steg. Många institutioner har utvecklat egna digitaliseringsstrategier, byggt upp digitala kataloger och skapat användarvänliga gränssnitt. Det visar på sektorns vilja att möta framtidens behov, men också på behovet av stabil finansiering.

# Finansiering: ansvar och möjligheter

Arkivverksamhet är en grundläggande del av ett öppet och demokratiskt samhälle. Tillgång till källmaterial för forskning, utbildning och utveckling ska inte vara beroende av individens ekonomiska resurser. Därför är det en viktig princip att forskning i arkiv inte ska kosta och inte får kosta.

Samtidigt behöver arkivbevarare intäkter för att kunna bedriva sin verksamhet. En vanlig modell är att ta ut hyllmeteravgifter eller gigabyteavgifter från arkivbildare som deponerar sina handlingar, så länge dessa inte är ägarlösa. Det innebär att föreningar, företag eller organisationer som fortfarande existerar och har ett ansvar för sitt arkivmaterial, bidrar ekonomiskt till dess bevarande.

Denna modell är rimlig och rättvis, men den täcker sällan mer än en bråkdel av de faktiska kostnaderna för arkivets långsiktiga förvaltning. För ägarlösa arkivbestånd där det inte finns någon ekonomiskt ansvarig aktör saknas motsvarande intäktsmöjlighet. Här blir finansieringsfrågan en ren samhällsfråga.

En hållbar finansieringsmodell för den enskilda arkivsektorn måste därför bygga på en kombination av:

- ◆ Offentligt stöd för grundläggande verksamhet och bevarande av ägarlösa bestånd
- ◆ Intäkter från arkivbildare där det är möjligt och rimligt
- ◆ Projektmedel för utveckling, digitalisering och tillfälliga satsningar, men aldrig som ersättning för basfinansiering

Det handlar inte om att arkiven ska få mer pengar för att överleva. Det handlar om att ge dem rätt verktyg för att fortsätta bidra. Arkivsektorn är inte en kostnadspost, utan en samhällsresurs. Med rätt finansiering kan sektorn växa, samverka och skapa värde för hela samhället.

# Från oordning till insikt

Arkivverksamhet är resurskrävande, inte minst för att den kräver långsiktighet, noggrannhet och specialiserad kompetens. Kostnaderna kan delas in i flera huvudkategorier: lokaler, personal, verksamhetssystem och arkivvård. Av dessa är arkivvården ofta den mest underskattade, men samtidigt en av de mest centrala och arbetsintensiva delarna av verksamheten.

Arkivvård handlar om att säkerställa att materialet är tillgängligt, begripligt och bevarat över tid. Det omfattar en rad arbetsmoment som kräver både tid och expertis:

- ◆ **Ordning och förteckning:** Att strukturera materialet enligt arkivprinciper, skapa logiska serier och upprätta sökbara register.
- ◆ **Fysisk konservering:** Att hantera skört eller skadat material, byta ut syrahaltiga mappar, laga trasiga dokument och säkerställa rätt klimatförhållanden.
- ◆ **Digital vård:** Att kontrollera och migrera digitala filer, säkerhetskopiera, uppdatera metadata och följa tekniska standarder.
- ◆ **Tillgängliggörande:** Att skapa sökingångar, digitala kataloger och användarvänliga gränssnitt för forskare och allmänhet.
- ◆ **Rådgivning och mottagning:** Att ta emot nya leveranser, bedöma materialets värde och ge stöd till arkivbildare.

Alla dessa moment är tidskrävande och kräver utbildad personal. Det är inte ovanligt att ett enda arkivbestånd kräver veckor eller månader av arbete innan det är i skick att användas av forskare eller allmänhet.

# Att säkra kunskap är att stärka samhället

Underfinansiering av den enskilda arkivsektorn är inte bara ett internt problem för arkivbevararna. Det är ett samhällsproblem med långtgående konsekvenser. När resurserna inte räcker till för att bevara, vårda och tillgängliggöra arkivmaterial, hotas grundläggande värden i ett kunskapsbaserat informationssamhälle.

Arkiv är en förutsättning för insyn, ansvarstagande och historisk förståelse. De dokumenterar organisering, utveckling, vardag och idéer. När arkivmaterial går förlorat på grund av bristande resurser, förlorar vi också viktiga delar av vår gemensamma berättelse. Det är ett hot mot det demokratiska kulturarvet, där alla röster, inte bara de mäktigas, ska kunna höras och bevaras.

Forskning och utbildning är beroende av tillgång till primärkällor. Underfinansiering leder till att arkivbevarare inte hinner ordna, förteckna eller digitalisera material, vilket gör det svårt eller omöjligt att hitta och använda. Det hämmar både akademisk forskning och skolundervisning och riskerar att skapa kunskapsluckor i viktiga samhällsområden.

Samverkan mellan arkiv, museer, bibliotek och universitet är avgörande för att skapa helhetslösningar och innovativa projekt. Men utan stabil grundfinansiering har arkivbevarare inte kapacitet att delta i samverkansinitiativ eller söka externa medel. Detsamma gäller digitalisering som är ett område som kräver långsiktig planering, teknisk kompetens och investeringar. Underfinansiering leder till att digitala satsningar uteblir eller blir kortsiktiga och fragmenterade.

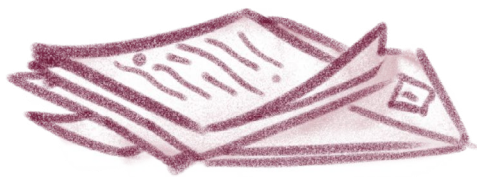
Genom att ge den enskilda arkivsektorn långsiktiga och stabila förutsättningar kan vi säkerställa att materialet bevaras, utvecklas och används. Det handlar om att se arkiv som en del av samhällets kunskapsinfrastruktur och att ge dem samma strategiska stöd som andra kulturinstitutioner.

# Sammanfattning

Den enskilda arkivsektorn i Sverige spelar en avgörande roll i att lyfta fram berättelser som berikar vår förståelse av den värld vi lever i. Det innefattar information om föreningslivets organisering, företagens utveckling, människors vardag och idéer. Dessa samlingar kompletterar den offentliga sektorns dokumentation och ger en rikare och mer nyanserad bild av samhället.

Rapporten visar att arkivverksamhet är ett långsiktigt åtagande som kräver resurser, kompetens och teknisk infrastruktur. Arkivvård är ett tyst men avgörande arbete som säkrar kulturarvet för framtiden. Digitalisering öppnar nya möjligheter till tillgänglighet och delaktighet, även om det innebär parallella kostnader för analoga och digitala samlingar.

Utmaningar som ägarlösa arkivbestånd visar på sektorns ansvarstagande och engagemang. Trots begränsade resurser arbetar arkivbevarare för att stärka samverkan, utveckla metoder och skapa digitala lösningar. Att investera i arkiv är att investera i demokrati, kunskap och framtid – en satsning som ger långsiktig samhällsnytta.



**Svenska  
Arkivförbundet**